

بنام خداوند بخشنده مهربان

چشم‌اندازهایی از جاده ابریشم دریایی:

از خلیج فارس تا دریای شرقی چین

مجموعه مقالات دریای مناسبات اقتصادی خلیج فارس و دریای شرقی چین

تألیف و گردآوری:
رالف کیس

مترجمان:

محمدباقر وثوقی

پریسا صیادی

تهران، ۱۳۹۲

پژوهشکده تاریخ اسلام

چشم‌اندازهایی از جاده ابریشم دریایی:
از خلیج فارس تا دریای شرقی چین

ویراستار: رالف کاوتس

مترجمان: محمدباقر وثوقی و پریسا صیادی

ناشر: پژوهشکده تاریخ اسلام

مدیرنشر: خلیل قویدل

چاپ اول: ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۰۰۰

پاپ و صحاف: فرارنگ

طبع: ۲۷

۱۱ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشکده تاریخ اسلام محفوظ است

خیابان ولیعصر (ع)، خیابان شهید عباسپور، خیابان رستگاری، دروازه شرقی، شماره ۹

تلفن: ۳ - ۸۸۶۷۶۸۶۱ - ۶۷۶۸۶۸

web: www.ptc.ac.ir

عنوان و نام پدیدآور: چشم‌اندازهایی از جاده ابریشم دریایی: از خلیج فارس تا دریای شرقی چین

مجموعه مقالاتی درباره مناسبات اقتصادی خلیج فارس و دریای شرقی چین

ویراستار رالف کاوتس؛ مترجمان محمدباقر وثوقی، پریسا صیادی

تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، ۱۳۹۲.

مشخصات نشر: ۲۵۹ ص: جدول.

شابک: 978 - 93472 - 600 - 2

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

رده بندی کنگره: ۲/۳۷۷۰ HF ۱۳۹۲ چ ۹/۷

رده بندی دیویی: ۲۸۲/۰۹۵۵۰۵۱

شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۷۱۶۸۳

سخن اول

تاریخ هر امت و جامعه‌ای را ظرفیت و تمدن آن است. به همین دلیل، علم تاریخ در میان علوم، جایگاهی ویژه یافته است. معنی این عنوان یک امت جهانی، دارای چهارده قرن سابقه تاریخی با ابعاد و عناصری روشن و روشن‌انگیز است. اهمیت این پیشینه تاریخی و ابعاد گوناگون آن، مانند فرهنگ، تمدن، علوم، اخلاق، هنر و نقش بی‌بدیل آن در تمدن جهان معاصر، تلاش گسترده دانشگاه‌ها و دانشمندان غرب را نیز در راه تحقیق و مطالعه این تاریخ عظیم برانگیخته است؛ تا بدان پایه که معتبرترین منابع و مآلات علمی در حوزه‌های گوناگون تاریخ اسلام را در مراکز علمی غرب می‌توان سراغ گرفت.

به‌رغم توجه ویژه پژوهشگاه‌های دنیای غرب به اسلام، به‌سبب ناتوانی ذاتی آنها از شناخت اسلام ناب و حقیقی - به دلیل عدم دسترسی مستقیم و به دور از تحریر به منابع اصیل، و لاجرم اطلاع محدود پژوهشگران از زمینه‌ها و پس‌زمینه‌های یک تحقیق علمی جامع، آغاز حرکتی اساسی و همه‌جانبه از سوی دانشمندان اسلامی به منظور تصحیح و تکمیل تلاش‌های گذشته ضروری است. اگر این حرکت، گسترده، غنی و متکی بر پیشرفته‌ترین روش‌های پژوهشی آغاز می‌شود، تغییرات بنیادی در مسیر این گونه مطالعات در پژوهشگاه‌های مهم دنیا در زمینه تاریخ اسلام و مسائل مختلف آن دور از دسترس نخواهد بود.

هدف اساسی از تأسیس پژوهشکده تاریخ اسلام - که هم اکنون در آغاز راه است - گام زدن در راه تحقق این آرمان می‌باشد. این پژوهشکده با همت و پیگیری استادان ارزشمند تاریخ اسلام و

رشته‌های پیوسته به آن، آغاز به کار کرده و برای نیل به اهداف مقدس خود، آماده همکاری با همه کسانی است که به این اهداف ایمان دارند. از این رو، پاسخگویی به هزاران پرسش را که در خلال مطالعه ۱۴ قرن تاریخ اسلام مورد توجه خواننده و به خصوص پژوهشگران قرار می‌گیرد، وجهه همت خود قرار داده است. تحقق این مهم با روش‌های گوناگون دنبال می‌شود، که نشر آثار پژوهشی استادان و کارشناسان - به صورت تألیف و یا ترجمه - مانند اثر حاضر، از جمله آنهاست. این برنامه‌هایی همچون تشکیل کارگاه‌های تخصصی، نشست‌های علمی تخصصی و حمایت از رژه‌های پژوهشی مورد نیاز، نیز برای تحقق هدف یاد شده در حال پیگیری و اجراست که ضرورت دارد کیفیت و کمیت آنها افزایش یابد.

این مرکز با شش گروه علمی و زیر نظر شورای علمی فعالیت می‌کند، که ان شاء الله به زودی داد آن به دو برابر افزایش خواهد یافت. از جمله اقدامات کم سابقه پژوهشکده، تأسیس دانشنامه جهانی تاریخ جهان اسلام است که بزودی اولین مجلد آن عرضه خواهد شد. این دانشنامه با ریاست دکتر ازادان در هفت گروه علمی مشغول فعالیت است و هزاران مدخل را - تاکنون - همراه با منابع علمی آن در پایگاه اینترنتی عرضه کرده است تا دسترسی محققان به منابع را آسان کند.

پژوهشکده تاریخ اسلام به وسیله پایگاه اینترنتی خود با همه پژوهشگران و علاقه‌مندان به مطالعه در سراسر جهان پیوند برقرار می‌کند. این پایگاه علاوه بر انعکاس همه فعالیت‌های این مرکز علمی، بازتاب‌دهنده فعالیت‌های علمی انجام شده توسط مراکز و اشخاص دیگر در این رشته است. با فعال شدن پایگاه مزبور، دسترسی پژوهندگان به مرکز میسر و همه‌جانبه، که انعکاس‌دهنده همه آثار موجود در زمینه تاریخ اسلام باشد، میسر خواهد شد.

علاوه بر آن، هم‌اکنون کتابخانه تخصصی (حقیقی و مجازی) فعال است و به تدریج فعال‌تر خواهد شد. از خداوند بزرگ، برای این تلاش و همه تلاشگران در حقیقت، آرزوی موفقیت می‌کنم.

بهادای خامنه‌ای

رئیس پژوهشکده تاریخ اسلام

فهرست مطالب

۹	مقدمه مترجمان
۲۱	پیشگفتار
۲۵	مقاله مقدماتی: نمای کلی از روابط باستان‌شناسی ایران و چین: به پی‌لیانگ

بخش نخست: چشم‌اندازهای ایرانی و عربی

۳۳	۱. جزیره‌ای تحت نفوذ: سقوط‌نهر در چهارراه مصر، ایران و هند از دوران باستان تا اواخر دوره جدید: زولتان بیدرمین
۵۵	۲. هرموز تحت سلطه پرتغالی‌ها: یادداشت‌هایی درباره شبکه‌های بازرگانی در ایران (اوایل سده شانزدهم میلادی): دژانیرو کونو
۷۵	۳. شبکه کازرونی؟: رالف کاورس
۸۷	۴. روابط دیپلماتیک صفویه و سیام در سده هفدهم میلادی: جنوریو روتا

بخش دوم: مرادفات دو قطب، «ایران و چین»

۱۰۳	۱. زبان میانجی در امتداد جاده ابریشم: زبان فارسی در چین طی سده چهاردهم تا شانزدهم میلادی: لیو یینگ‌شنگ
۱۱۷	۲. تبریز و یوان چین: موریس روسای
۱۳۱	۳. الگوهای تبادل هنرهای تزئینی میان چین و آسیای جنوب غربی: تیم استنلی

۴. صادرات گیاهان دارویی معطر از ایران و عربستان به چین؛ بررسی مجدد یادداشت‌های «یو یانگ

زازو»: آنجلا شوترن هاسر ۱۴۵

بخش سوم: چشم‌انداز چینی

۱. مسیرهای دریایی در اقیانوس هند در دوران معاصر، براساس متون بودایی چینی: ماکس دیگ ... ۱۹۳

«پهلوان»، تاجر یا خائن؟ یک سمرقندی در مالاکای قرون وسطی: رالف کاورس ۲۰۱

نکا چند پیرامون «با- لا- شی» و پارسی‌ها در دوره سلسله مینگ: جنوف وید ۲۱۹

۴. خانوادگی «لی» و «پو» در شرق آسیا، تعاملات جاده ابریشم دریایی خاورمیانه در طول سده دهم

تا اواخر سده بیستم: جنوف وید ۲۲۹

نمایه ۲۴۷

مقدمه مترجمان

بسم الله الرحمن الرحيم هست کلید در گنج حکیم

الف. درباره کتاب

کتاب «چشم‌اندازهایی از جاده ابریشم دریایی: از خلیج فارس تا دریای شرقی چین»، مجموعه مقالاتی^۱ به ویراستاری پروفسور، «رالف کاپل»^۲ و از سلسله مجموعه «تاریخ دریایی آسیای شرقی» است^۳ که توسط انتشارات «هاروود و ولسون»^۴ در سال ۲۰۱۰ م در «ویسبادن»^۵ به چاپ رسیده است. کتاب، شامل یک پیشگفتار، یک مقاله^۶ و سه بخش با عناوین «چشم‌اندازهای ایرانی و عربی»^۷، «مراودات دو قطب ایران و چین»^۸ و «چشم‌انداز چینی»^۹ در ۱۹۳ صفحه به زبان انگلیسی است.

همان گونه که ویراستار کتاب در پیشگفتار خود ذکر کرده است، مجموعه مقالات این کتاب، حاصل یک کنفرانس علمی تحت عنوان «چشم‌اندازهایی از جاده ابریشم دریایی: از خلیج فارس تا دریای شرقی چین»^{۱۱} بوده که در فوریه سال ۲۰۰۴ م، در «انستیتو ایرانی»^{۱۲} برگزار

1 Aspect of the maritime road: from the Persian gulf to the east china sea

2 Prof. Ralph

3 East Asian Maritime History

4 Harrold & Wolsen

5 Wiesbaden

6 Preface

7 Introduction Essay

8 The Iranian and the Arabian Sides

9 The "poles" Iran and China

10 China's perspective

11 Aspects of the maritime road: from the Persian Gulf to the east China sea

12 Institute of Iranian Studies of The Austrain Academy of Sciences

شده است.

پروفسور رالف کاوتس، ویراستار کتاب، استاد فعلی بخش «مطالعات چین» دانشگاه «بن» در آلمان، از جمله برجسته‌ترین محققان حوزه مطالعات دریایی و به ویژه مراودات خلیج فارس با چین است. او که مدت یک سال را در دانشگاه تهران گذرانده، به زبان فارسی تسلط دارد و استاد زبان چینی در دانشگاه بن هم هست، و از این نظر، او از معدود محققانی است که به زبان‌های عمده حوزه تجارت دریایی شرق و غرب تسلط دارد و تاکنون آثار بسیاری در زمینه تاریخ خلیج فارس و روابط ایران و چین از او منتشر شده است. همچنین یکی از آثار او با عنوان «هرموز در منابع دو سلسله یوان» در ایران به چاپ رسیده است و این کتاب دومین اثر اوست که در ایران به چاپ رسیده است. کتاب او با عنوان «مناسبات ایران و چین در دوره سلسله مینگ» در سال ۲۰۱۰م منتشر شده است. پروفسور رالف کاوتس با توجه به آشنایی که با منابع فارسی و چینی دارد، یکی از برجسته‌ترین محققان حوزه مراودات تاریخی ایران و چین محسوب می‌شود که می‌توان آثار او را پس از آثار دانشمند برجسته فرانسوی، «ژان اوین» در ردیف بهترین تحقیقات تاریخی در زمینه خلیج فارس به شمار آورد. وی علاقه بسیاری به فرهنگ و تمدن ایرانی دارد و پس از پیروزی انقلاب اسلامی، چندین بار به ایران مسافرت و در سمینارهای مختلف شرکت کرده است.

کتاب حاضر، در بردارنده یک مقاله مفصلی و سیزده مقاله اصلی است و ویراستار در پیشگفتار خود درباره نحوه تنظیم و ترتیب کتاب می‌نویسد: «این مقالات براساس اولویت جغرافیایی موضوعات از غرب به شرق تنظیم شده است و به سه بخش «چشم‌اندازهای ایرانی و عربی»، «مراودات دو قطب ایران و چین» و «چشم‌انداز چینی» تقسیم شده است.

مقاله کوتاهی به قلم «پروفسور یه یی لیانگ»^۱ با عنوان «نمای کلی از رابطه سیاسی میان ایران و چین»^۲ با مروری کوتاه به مناسبات سیاسی ایران و چین از قدیمی‌ترین زمان تا قرن شانزدهم میلادی می‌پردازد و در واقع خواننده را آماده می‌سازد تا در فضای مناسبات تاریخی این دو کشور قرار بگیرد و تا حدودی به دوره‌بندی زمانی این روابط آگاهی یابد. این مقاله، مقدمه‌ای مناسب برای ورود به بخش‌های بعدی کتاب به شمار می‌رود. پروفسور یه یی لیانگ، استاد بازنشسته بخش

1 Ye Yiliang

2 Outline of the Political relations between Iran and china

زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پکن و از مشهورترین ایران‌شناسان چین است که در واقع نسل اول محققان حوزه زبان فارسی و ایران‌شناسی در این کشور به شمار می‌آیند. او تحصیلات خود را در دانشگاه کابل به انجام رسانده و سال‌های بسیاری را در دانشگاه پکن و در بخش زبان و ادبیات فارسی تدریس کرده است و هم اکنون شاگردان وی سمت استادی در این بخش را دارند. او مقالات بسیاری در مورد تاریخ و ادبیات ایران به چاپ رسانده که از آن جمله می‌توان به مجلدات گوناگون «مجموعه مقالات مطالعات ایرانی در چین»^۱ اشاره کرد.

بخش نخست کتاب با عنوان «چشم‌اندازهای ایرانی و عربی»^۲ دربردارنده پنج مقاله است. مقاله اول با عنوان «جزیره‌های تحت نفوذ: سقوط‌ها در چهارراه مصر، ایران و هند از دوران باستان تا اواخر دوره جدید»^۳ به قلم «زولتان بیدرمن»^۴، استاد دانشگاه لندن است که حوزه مطالعاتی‌اش بر شرق آسیا و هند و ادبیات دریایی آن متمرکز است. یکی از آخرین تحقیقات او، کتابی است با عنوان «سقوط»^۵ که از بررسی کتاب‌های «مطالعات دریایی آسیا» است و در سال ۲۰۰۶ م به چاپ رسیده است.

نویسنده در مقدمه‌ای کوتاه به دو محور «باز ارتباطی ایران با جهان خارج اشاره کرده و از آن‌ها با عنوان محور شرقی- غربی و محور جنوبی- شمالی یاد کرده است و جزیره «سقوط‌ها» را دارای جایگاه مهمی در مناسبات محور جنوبی- شمالی به شمار آورده و با تکیه بر منابع تاریخی، مسأله جایگاه فرهنگی و اقتصادی سقوط‌ها را در مناسبات قدرت‌ها و تمرکز بر موقعیت ایران در منطقه، بررسی کرده است. این تحقیق با توجه به اینکه تاریخ این جزیره را تا کد بر نفوذ دریایی ایرانیان در طول تاریخ، مورد ارزیابی قرار داده، جزو نخستین پژوهش‌ها و در این حوزه قابل توجه است.

مقاله دوم با عنوان «هرموز تحت سلطه پرتغالی‌ها: یادداشت‌هایی بر سبک‌های اقتصاد دریایی هند در قرن شانزدهم میلادی»^۶ به قلم «دژانیرو کوتو»^۷ استاد دانشگاه اسپرین و محقق

1 Collection of papers on Iranian studies in China, edited by Ye Yiliang, Peking University press, 1993, 1997, 2009.

2 The Indian and the Arabian Sides

3 An Island under the Influence: Soqatra at the Crossroad of Egypt, Persia and India from Antiquity to the Early Modern Age

4 Zoltan Biedermann

5 Biedermann, Zoltán, Soqatra, Geschichte einer christlichen Insel im Indischen Ozean vom Altertum bis zur frühen Neuzeit. Maritime Asia 17, 2006.

6 Hormuz under the Portuguese Protectorate: some notes on the Maritime Economic Nets to India (Early 16th century)

7 Dejanirah Couto

انستیتو ایران‌شناسی فرانسه نوشته شده است. از او مقالات و کتب بسیاری در مورد حضور پرتغالی‌ها در شرق و به ویژه دربارهٔ هرموز به چاپ رسیده که یکی از آخرین این آثار، ویراستاری کتابی با عنوان «دیداری دوباره از هرموز» است که در سال ۲۰۰۷ م به چاپ رسیده است.^۱ نویسنده در این مقاله با بهره‌گیری از منابع پرتغالی به موضوع پیشینهٔ مراودات تجاری هرموز و بنادر هند پرداخته و سپس حضور پرتغالی‌ها در هرموز و تأثیر آنان بر مراودات ادبی خلیج فارس و مراکز شهری حوزهٔ اقیانوس هند را به عنوان یک مسألهٔ تاریخی مورد ارزیابی قرار داده است. این مقاله جنبه‌ای از تأثیر حضور پرتغالی‌ها در شرق را مورد تحقیق قرار داده که در مطالعات پیشین کمتر به آن توجه شده است و از این نظر قابل تأمل است.

مقالهٔ دوم با عنوان «شبکهٔ کازرونی»^۲ به قلم «رالف کاوتس»^۳ به موضوع جایگاه یکی از مهم‌ترین فروشندهان ایرانی در مناسبات فرهنگی و اقتصادی ایران و حوزهٔ اقیانوس هند پرداخته است. موضوعی که پیش از آن کمتر به آن توجه شده است. نویسنده با استفاده از منابع تاریخی بر آن است تا ارزش دقیق‌تری از جایگاه فرقهٔ «مرشدیه یا اسحاقیه» که بنیانگذار آن «شیخ ابواسحاق کازرونی» بوده و در این مقاله از آن با عنوان فرقهٔ «کازرونی» یاد شده است، در مناسبات اقتصادی ایران و حوزهٔ اقیانوس هند و نیز از آن، چین بردارد و کارکرد اقتصادی این فرقه را با مقایسه با دیگر شبکه‌های اقتصادی فرهنگی هم‌عصر آن، ارزیابی کند. با توجه به نگرش جدید آن بر موضوع کارکرد اقتصادی «فرقه‌های صوفیه»، این مقاله تحقیقی شایسته و قابل توجه به شمار می‌رود.

مقالهٔ چهارم با عنوان «روابط دیپلماتیک صفویه و سدهٔ هفدهم میلادی»^۴ به قلم «جئورجیو روتا»^۵ از ایران‌شناسان اروپایی است که مقالات بسیاری در حوزهٔ مطالعات ایرانی داشته و دو کتاب جدید وی در سال ۲۰۰۹ م به چاپ رسیده است. در این مقاله بر اساس

1 Revisiting Hormuz, Portuguese interaction in the Persian Gulf region in the modern early period, Edited by Rui Manuel Loureir, Harrassowitz Verlag · Wiesbaden, 2007.

2 A Kazeruni Network?

3 Ralph Kauz

4 Diplomatic Relations Between the Safavids and the siam in the 17th century

5 Giorgio Rota

6 *Under Two Lions. On the Knowledge of Persia in the Republic of Venice (ca. 1450–1797)* (Vienna, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009).

La Vita e i Tempi di Rostam Khan, an edition and translation of the manuscript British Library Add Ms 7,655 (Vienna, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009).

مندرجات سفرنامه یکی از کارگزاران حکومتی صفویان که به سیام رفته است، در صدد است تا مناسبات سیاسی ایران و سیام را در قرن هفدهم میلادی، تحلیل و بررسی کند. تمرکز اصلی این مقاله بر ارزیابی محتوایی سفرنامه مزبور و مقایسه آن با منابع هم عصر استوار شده است و اطلاعات قابل توجهی از تداوم مناسبات دریایی ایران و شرق در دوره مورد اشاره به خوانندگان ارائه می‌دهد.

بخش دوم کتاب با عنوان «مراودات دو قطب ایران و چین»^۱ در بردارنده چهار مقاله است: نخستین مقاله با عنوان «زبان میانجی در امتداد جاده ابریشم - زبان فارسی در چین طی سده چهاردهم شانزدهم میلادی»^۲ به قلم «پروفسور لیو یینگ شنگ»^۳، استاد تاریخ دانشگاه «نانجینگ» چین و از برجسته ترین ابعث شناسان چینی است. پروفسور لیو یینگ شنگ، از معدود استادان چینی است که تمرکز مطالعات خود را بر متون فارسی موجود در چین قرار داده و اثر مشهور او که ویراستاری و تحشیه سیام تر فرستاده شده فارسی به چینی است تا به حال چندین بار تجدید چاپ شده و آخرین چاپ آن در سال ۲۰۰۸ م بوده است.^۴ او صاحب نظر در زمینه مطالعات تاریخی اقوام مسلمان چین و به ویژه مسلمان «هویی» است و معتقد است که زبان اولیه قوم مسلمان «هویی هویی» در چین، فارسی بوده که به تدریج تغییر یافته و به شکل کنونی درآمده است. پروفسور «لیو یینگ شنگ» در این مقاله به موضوع جالب و قابل توجه «زبان میانجی»^۵ پرداخته است و نویسنده با توجه به تسلطی که به فرهنگ و زبان‌ها چینی و فارسی داشته به خوبی توانسته است جایگاه زبان فارسی را در چین، طی دوره مورد مطالعه و تأثیر آن را بر جنبه‌های گوناگون فرهنگی، علمی و سیاسی آن کشور نشان دهد، بهره گیرنده از منابع متنوع تاریخی و ادبی و باستان‌شناسی و تقسیم‌بندی موضوعی آن، از دیگر مزیت‌های این مقاله به شمار می‌رود. این مقاله شروع بسیار مناسبی برای این بخش به شمار می‌رود.

دومین مقاله این بخش با عنوان «تبریز و یوان چین»^۶ به قلم «موریس روسابی»^۷، استاد کالج

1 The "poles" Iran and China

2 A Lingua Franca along the silk road: Persia Language in China between the 14th and the 16th centuries

3 Liu Yingsheng

4 Liu Yingsheng, a study on two Medieval Sino-Persian Glossaries, Renmin University of China Press, Beijing, 2008.

5 Lingua Franca

6 Tabriz And Yuan China

7 Morris Rossabi

«کوبینز» و متخصص تاریخ آسیای مرکزی است. نویسنده در آغاز مقاله‌اش، نقل قولی از مارکوپولو دربارهٔ تبریز را آورده و آن را زمینه مناسبی برای تحلیل و تبیین مناسبات سیاسی و اداری و فرهنگی سلسله ایلخانان ایران و سلسله یوان چین قرار داده است. نویسنده در این مقاله به تبادلات سیاسی، فرهنگی و اقتصادی دو سلسله مغولی ایران و چین پرداخته و به تأثیر کشمکش‌های «اردوی زرین» و سلسله «یوان چین» بر رونق گرفتن مسیرهای دریایی اشاره داشته و با این دیدگاه، تبادلات فرهنگی و سیاسی و اقتصادی دو کشور را مورد ارزیابی قرار داده است. استفاده نویسنده از منابع چینی و فارسی و عربی و یافته‌های باستان‌شناسی و ویژگی‌های هنری نسخه‌های خطی و رویکرد جدید او به کیفیت مناسبات ایلخانان ایران و یوان چین از جمله مزایای این مقاله به شمار می‌رود.

سومین مقاله این شماره با عنوان «الگوهای تبادل هنرهای تزئینی میان چین و آسیای جنوب غربی»^۱ به قلم «تیم استنلی»^۲، نخست‌ارشد خاور میانه در بخش آسیای موزه «ویکتوریا و آلبرت» لندن است که هنرهای تزئینی را دستانمایه تحقیق خود قرار داده است تا مناسبات دریایی ایران و چین را در دوره‌های مختلف ارزیابی کند. مقاله با بهره‌گیری از یافته‌های باستان‌شناسی و اشیاء موزه‌ای، به تبادلات هنری و فرهنگی ایران و چین پرداخته است. از جمله نکات قابل توجه این تحقیق، توجه به تأثیر هنر سفال‌سازی ایرانی بر هنر سفال‌سازی چین است که در تحقیقات پیشین کمتر به آن اشاره شده است.

چهارمین مقاله با عنوان «صادرات گیاهان دارو»^۳ نظر از ایران و عربستان به چین؛ بررسی مجدد یادداشت‌های یو یانگ زازو»^۴ به قلم «آنجلا شوتنهامر»^۵ استاد دانشکده هنر و فلسفه، زبان‌ها و فرهنگ‌های جنوب و شرق آسیا، و استاد کرسی چین‌شناسی در گت و از محققان مشهور حوزه مطالعات چین‌شناسی در اروپا است. او با مقدمه‌ای در باب تجارت دریایی ایرانیان و اعراب با چین، زمینه را برای تمرکز بر مسأله مناقشه برانگیز مصداق اصل «موسی» در متون چینی فراهم کرده است و با پیش کشیدن موضوع تبادلات گیاهان و فرآورده‌های روی بین چین و ایران و با بهره‌گیری از تحقیقات «بارتولد لوفهر»^۶ و «ایزاک بورکهیل و پاول ویتلی»^۷ تلاش کرده

1 Patterns of Exchange in the Decorative Art Between China and South-West Asia

2 Tim Stanley

3 Transfer of Xiangyao from Iran and Arabia to China AReinvestigation of entries in the Youyang Zazu

4 Angela Scottenhammer

5 Bartold Laufer and Issac Burkill and Paul Wheatly

است تا با مرور جزئیات اطلاعات مندرج در متون چینی و همچنین با استفاده از منابع گوناگون تاریخی، به این پرسش اساسی در تحقیقات روابط تاریخی ایران و چین پاسخ دهد که اصطلاح «بوسی» در متون چینی به معنای «ایرانی» بوده و یا اینکه اشاره به ساکنان «مالایی» دارد. مقاله با در نظر گرفتن فراز و فرودهای مختلف، نتیجه‌ای قابل تأمل و توجه را در بردارد و می‌تواند خواننده را به دریافت‌های جدید در مسأله مورد اشاره آشنا کند.

بخش سوم با عنوان «چشم‌انداز چینی»^۱ شامل چهار مقاله است:

مقاله نخست با عنوان «مسیرهای دریایی در اقیانوس هند در دوران معاصر، براساس متون بودایی چینی»^۲ به قلم «ماکس دیگ»^۳ است. نویسنده در این مقاله با تأکید بر متن گزارش یک راهب بودایی که مسیر دریایی چین تا سواحل جنوبی چین را پیموده است تلاش می‌کند تا اطلاعات مندرج در کتاب «سوم»^۴ را تکمیل کرده و زوایای ناشناخته‌ای از قدیمی‌ترین جاده دریایی در اقیانوس هند را روشن سازد.

مقاله دوم با عنوان «بهلولان، تاجران یا خائن؟ یک سمرقندی در مالاکای قرون وسطی»^۵ به قلم «رافال کاوتس»^۶ و در واقع دومین مقاله این شماره است. در این مجموعه محسوب می‌شود که یکی از آن‌ها در بخش اول و دیگری در بخش سوم کتاب آمده است. توجه به تسلط و آگاهی نویسنده به تاریخ ایران و چین، وی در واقع موضوع اصلی این کتاب را در دو مقاله و از دو منظر ایرانی و چینی به خوبی مورد ارزیابی قرار داده است. مقاله درباره یکی از سفیران دوره تیموری به دربار چین در دوره پادشاهی سلسله مینگ است و نویسنده با استفاده از منابع چینی با متأسفانه اطلاعات و داده‌های دیگر، مسأله انتخاب مسیر کمتر استفاده شده در این دوره کوتاه و ناآرامی‌ها را به چین را به خوبی مورد تحقیق قرار داده است و اطلاعات مفید و قابل توجهی را در اختیار خوانندگان قرار می‌دهد.

مقاله سوم با عنوان «نکاتی چند پیرامون «با-لا-شی» و پارسی‌ها در دوره سلسله مینگ»^۷ به قلم «جئوف وید»^۸، استاد مرکز تحقیقات آسیایی دانشگاه سنگاپور، نوشته شده است. این مقاله بر

1 China Perspectives

2 Maritime Road in the Indian Ocean in Early times According to Chinese Buddhist Texts

3 Max Deeg

4 Paliwan: Trader or Traitor? A Samaqandi in Mediaeval Melaka.

5 Ralph Kauz

6 "Ba-la-xi" and the parsis during the Ming Dynasty: A note

The Li and Pu "surname" in East Asia-Middle East Maritime Silk Interactions during the 10th-12th centuries

7 Geoff Wade

روشن کردن ماهیت واژه «با - لا - شی»^۱ استوار شده که در متون چینی دوره مورد مطالعه بارها آمده است. پیش از این، یک روزنامه‌نگار این فرضیه را مطرح کرده بود که عبارت «با - لا - شی»^۲ منطق با یکی از نواحی آمریکای جنوبی است و بر این اساس نتیجه‌گیری کرده بود که این مطالب، اشاره به اعزام سفیری از چین به قاره آمریکا دارد. نویسنده مقاله، این نظریه را به چالش کشیده و با بررسی دقیق اطلاعات مندرج در متون چینی و تطبیق آن‌ها با دیگر دستاوردهای زبان‌شناسی و باستان‌شناسی، این فرضیه را از اساس نادرست دانسته و شواهدی ارائه کرده که این عبارت احتمالاً بر یک گروه زرتشتی با منشأ ایرانی و ساکن سواحل غربی هندوستان و یا به سرزمین ایران اطلاق می‌شده است. نویسنده مقاله توانسته است استدالات خود را با روش تطبیقی داده‌ها در کنار هم منظم کرده و فرض خود را مطرح کند.

مقاله چهارمین و پایانی این مجموعه، باز هم از نویسنده پیشین و با عنوان «نام خانوادگی لی و یو در شرق آسیا، تعادلات - داده ابریشم دریایی خاورمیانه در طول سده دهم تا دوازدهم میلادی»^۳ است. نویسنده در این مقاله با استفاده از متون چینی به مبحث «نام تبارشناسی» برخی از اسامی ذکر شده در منابع چینی پرداخته است. او در این بخش به منشأ اسامی افرادی پرداخته است که با پیشوند «لی» و «یو»^۴ معرفی شده‌اند. نویسنده بر آن است که با استناد به اسامی خاص، ارتباط بین جوامع مسلمان مستقر در آسیای جنوب شرقی با این اسامی را پیدا کند. با بهره‌گیری از اطلاعات منابع گوناگون تاریخی به منشأ نزادی و فکری این گروه پی ببرد. مقاله با ارائه سبب‌ها و مآول ضمیمه به پایان رسیده است.

تاریخ تجارت دریایی ایران و چین امری ناشناخته است، اما تحقیقات پیشین، بر مناسبات سیاسی و اقتصادی استوار بوده و بیشتر، حاصل تحقیقات تاریخی بوده است. نیاز به تحقیقات بین رشته‌ای در این زمینه و پیوند دادن اطلاعات و داده‌های جدید باستان‌شناسی و باستان‌شناسی و اجتماعی و بهره‌گیری از نظریات جمعی که زوایای پنهان مناسبات تاریخی را از جنبه‌های گوناگون مورد بررسی قرار دهد، از جمله ضرورت‌های این گونه تحقیقات به شمار می‌رود. که پروفسور رالف کاوتس با انتشار این مجموعه به خوبی توانسته است این خلأ مطالعاتی را پر کرده و الگویی مناسب و درخور را برای این گونه پژوهش‌ها در اختیار علاقمندان قرار دهد. ویراستار این

1 "Ba-la-xi"

2 "Ba-la-xi"

3 The Li and Pu "surname" in East Asia-Middle East Maritime Silk Interactions during the 10th-12th centuries

4 surname "Li" and "Pu"

مجموعه با توجه به شناختی که از فرهنگ و تاریخ ایران و چین داشته، به شایستگی توانسته است مسائل عمده مرتبط با مناسبات دریایی ایران و چین را در یک مجموعه گردآوری کند و در هر مورد از شناخته شده ترین متخصصان حوزه مطالعات تاریخ تجارت دریایی استفاده کند. خواننده می تواند در این کتاب ضمن آشنایی با عمده ترین و اصلی ترین منابع و مراجع مطالعاتی جاده ابریشم دریایی، با آثار شناخته شده ترین متخصصان این حوزه آشنا شود. از طرف دیگر این مجموعه توانسته است به عمده ترین پرسش های موجود در زمینه جاده ابریشم دریایی و به ویژه با تأکید بر مناسبات ایران - چین پاسخ داده و تصویری کلی و در عین حال فراگیر از این مناسبات را در زمینه های مختلف سیاسی، فرهنگی، هنری، اقتصادی ارائه دهد، پر واضح است که برای روشن شدن هر چه بهتر تاریخ مناسبات دریایی، باید از مطالعه آگاهی های مکتوب تاریخی و ادبی فراتر رفته و حوزه پژوهش ها را به سمت مطالعات بین رشته ای توسعه داد تا از این راه بتوان به نتایج بایسته ای رسید. پروفیسور رالف کاوتس با انتشار این مجموعه، گویی سب را در این گونه تحقیقات ارائه کرده و گامی مؤثر در مطالعات بین رشته ای فرهنگی - اقتصادی - استراتژی ابریشم دریایی برداشته است.

ب. درباره شیوه ترجمه کتاب و دسترسی های آن

از همان ابتدا و با مطالعه بخش های آغازین کتاب، توجه این مطلب شده که برای ترجمه درست این مقالات، دانستن زبان انگلیسی و آگاهی به تاریخ تجارت دریایی کافی نیست، بلکه با توجه به اینکه بخش قابل توجهی از مقالات با استفاده از منابع چینی نوشته شده و اساساً تمرکز اصلی این مجموعه بر مناسبات دریایی ایران و چین استوار شده است، لزوم برگرداندن صحیح اسامی خاص چینی و همچنین برگردان آن به فارسی و رعایت برخی نکته های مهم در ترجمه آواهای چینی به فارسی و مقابله آن با متن انگلیسی و همچنین لزوم نگارش بخشی از اسامی خطی چینی، از جمله مواردی بود که باید در ترجمه متن مدنظر قرار می گرفت. دوران فرصت مطالعاتی این جانب در دانشگاه «پکن»، زمان مناسبی را به وجود آورد تا ضمن آشنایی هر چه بیشتر با مناسبات تاریخی و ادبی چین به ویژه در موضوع مناسبات سیاسی و اقتصادی با ایران، با کمک و راهنمایی استادان دانشگاه پکن، اقدام به برگردان برخی از اصطلاحات به کار گرفته شده در مقالات و ضبط اسامی چینی در متن ترجمه کرده، تا از این طریق خواننده بتواند ارتباط نزدیک تری با متن اصلی پیدا کند. در اینجا لازم است از دکتر «ای هاو چو»، استاد کرسی تاریخ مغول دانشگاه شانگهای و سرکار خانم

دکتر «لی مینگ فی»، دکترای تاریخ دانشگاه پکن و دانشجوی دوره «پسادکتری» دانشگاه پکن و همچنین آقای «چنگ وانگ»، دانشجوی رشته زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پکن که در مورد ترجمه برخی از متون چینی و واژه‌های به کار رفته در مقالات، کمک بسیاری کرده‌اند، تشکر و قدردانی کنم و در ترجمه برخی از جملات فرانسوی متن هم، فرزندانم، مهندس رضا وثوقی همراهی کردند که سپاسگزار او هستم.

در برگردان واژه‌های چینی، با مراجعه به منابع اصلی و بهره‌گیری از راهنمایی‌های استادان تاریخ دانشگاه پکن، سعی شد تا برگردانی منطبق با متن ارائه شود. هرچند این امر به ویژه در مورد اسامی خاص که در چند شکل فارسی، چینی و آوانگاری «پین‌یین» - پین‌یین در لغت چینی به معنای تلفظ خطون چینی با علائم انگلیسی است و هم اکنون برای نوشتن آواهای چینی در کامپیوتر کاربرد بسیاری دارد و به وسیله آن، تلفظ دقیق کلمات چینی مشخص می‌شود- در متن ترجمه ثبت شده، محدودی موارد و همه اسامی به کار گرفته نشده است، به عبارت دیگر بر اساس متن اصلی کتاب هر جا که اسامی چینی ثبت شده، در ترجمه هم عیناً تکرار شده است و باید توجه داشت که با توجه به تکرار برخی اسامی در بعضی از مقالات، نوشتن صورت‌های چینی، فارسی و لاتین در اولین بار در متن ذکر اسامی آمده که خواننده می‌تواند با مراجعه به اولین اسم ذکر شده در متن، ترجمه ثبت چینی و لاتین آن آگاهی یابد.

با این همه؛ ترجمه متن به ویژه در برخی از مقالات که مباحث زبان‌شناختی را دنبال کرده‌اند، بسی دشوار بود و در این موارد با تأمل و با مشورت استادان چینی، تلاش شد تا به بهترین شکل ممکن، ترجمه‌ای گویا و رسا و در عین حال نزدیک به متن اصلی چینی مدنظر قرار گیرد.

از آنجا که این مقالات در یک سمینار تخصصی تاریخ و جغرافیا توسط استادان برجسته حوزه مطالعات دریایی ارائه شده است، برای درک هرچه بهتر برخی مفاهیم و اصطلاحات به کار گرفته شده در متن، بهتر است که خواننده آگاهی‌های اولیه‌ای دربارهٔ تاریخ و جغرافیا و همچنین منابع گوناگون به ویژه در حوزه تاریخ ایران و چین و تاریخ تجارت دریایی داشته باشد تا بتواند به نحوی با محتوای این مقالات ارتباط برقرار کند. البته در برخی موارد و به ویژه در مورد منابع اصطلاحات چینی، سعی شده است توضیحی کوتاه و مختصر به متن اضافه شود؛ این موضوع تا آنجا که به روند کلی مقاله یا عبارت به کار رفته لطمه‌ای وارد نشود، مدنظر قرار گرفته است. هرچند توضیح و توصیف کامل مفاهیم و اصطلاحات کتاب به دلیل حجم بالای مفاهیم

تخصصی، امکان‌پذیر نبوده است؛ با این همه خواننده باید با برخی از مفاهیم اصلی آشنایی داشته باشد.

لازم می‌دانم در اینجا یادآوری کنم سرکار خانم پریسا صیادی، کارشناس ارشد رشته «مطالعات خلیج فارس» دانشگاه تهران زحمات بسیاری را برای ترجمه و مقابله آن متحمل شده‌اند و آنچه من انجام داده‌ام بازبینی و تطبیق ترجمه با متن اصلی کتاب و مطابقت برخی آگاهی‌های مندرج در متن به متون چینی و اضافه کردن واژه‌های چینی و برخی اشاره‌های اصلاحی در متن ترجمه بوده است.

هدف اصلی از انتشار و ترجمه این کتاب، بهره‌گیری دانشجویان حوزه مطالعات تاریخ و علوم اجتماعی کشور از آخرین دستاوردهای پژوهشی در زمینه مطالعات تاریخی خلیج فارس و آشنایی آنان به شیوه‌های جدید تحقیق در مجامع دانشگاه‌های دنیا بوده است. این مجموعه دربردارنده نظرات و دیدگاه‌های برخی از مسووران بین‌المللی مطالعات دریایی بوده است و از این نظر می‌تواند مورد استفاده دانشجویان و عموم علاقه‌مندان به این گونه پژوهش‌ها واقع شود. لازم می‌دانم از استاد ارجمند جناب آقای دکتر منصور صفت گل که تدوین راهگشا و مفید را پس از قرائت متن ترجمه ارائه نمودند تشکر و سپاسگزاری ویژه داشته باشم.

در پایان سپاسگزار و قدردان همکاری‌های صمیمانه جناب آقای دکتر ناصری، همچنین ریاست محترم پژوهشکده تاریخ اسلام و جناب آقای رضوان که در راستای ترجمه را بر عهده داشته‌اند، بوده و توفیق آنان را از درگاه خداوند منان خواستارم.

محمدباقر وثوقی

دانشگاه تهران

مجموعه مقالات این کتاب، اغلب، شاه مقالاتی است که در کارگاه آموزشی با نام «جاده ابریشم دریایی: از خلیج فارس تا دریای چین» ارائه شده و مؤسسه مطالعات ایرانی دانشکده علوم اتریش در فوریه سال ۲۰۰۴ م آن را سازماندهی و سرگزار کرده است. ملاحظات نظری که این کارگاه بر پایه آن شکل گرفت، براساس این فرض است که اقیانوس هند در طول تاریخ گذشته، ساختار بسیار منسجمی را شکل داده و فضایی را بوجود آورده که موجب پیوند دادن و مرتبط کردن کشورهای مختلف شده و فرهنگ‌های همجوار را بهم پیوند داده است، به گونه‌ای که این فضا عامل اصلی ایجاد تبادلات و تعاملات گوناگون در همه قاره‌های ممکن شده و در نتیجه تأثیرات مقابلی را به وجود آورده است. بدیهی است که همین ملاحظات، مشوق و محرک «فرناند برودل» بوده است و دریای مدیترانه به عنوان نمونه مفهومی و تئوریک اقیانوس هند بزرگ‌تر، در اینجا به کار گرفته شده است. این برداشت، موضوع جدیدی نیست. پیش از این و برای چندین دهه پیشتر و از زمانی که «کرتی‌ان چودوری» پژوهش معروف خود، «جایات و شهرنشینی در اقیانوس هند: تاریخ اقتصادی از آغاز اسلام تا سال ۱۳۷۵م» را انجام داد، مورد بحث بوده است.^۱

1 Kirti N. Chaudhuri, *Trade and Civilisation in the Indian Ocean: An Economic History from the Rise of Islam to 1750* (Cambridge University Press, 1985); for a detailed discussion of the research on the topic see Roderich Ptak, *Die maritime Seidenstraße: Küstenräume, Seefahrt und Handel in vorkolonialer Zeit* (München: C. H. Beck, 2007), pp. 9-21.

ایده تشکیل این کارگاه آموزشی طی گفت‌وگویی که با «رودریک پتک» استاد برجسته چین‌شناسی و تاریخ مناسبات دریایی دانشگاه مونیخ داشتیم، شکل گرفت. وی در این گفت‌وگو به تلویح این عنوان را نیز پیشنهاد کرد. «آنجلا اسکاتن هامر» که طرح پژوهشی او با عنوان «تاریخ دریانوردی آسیای شرقی» (East Asia Maritime History Project) در این رابطه و در مقیاس بسیار بزرگ‌تر و گسترده‌تر و حتی یکسان در منطقه آسیای شرقی پرداخته است، بسیار لطف کردند و با ایشان این مجموعه مقالات را برای چاپ بر عهده گرفتند. در اینجا لازم است مراتب قدردانی و پاسگذاری خالصانه خود را از هر دوی آنان ابراز کنم، هم به دلیل حمایت از تحقیقاتم و پیشنهاد راه‌نمایی که من به آن‌ها توجه نکرده بودم و هم به علت مباحثه‌های طولانی و ترغیب‌کننده‌ای که با من داشتم.

برای این کارگاه آموزشی و به منظور بررسی مبادلات در حوزه اقیانوس هند باید بر دو مبنای عمل می‌کردیم، یکی در چین و دیگری در ایران؛ زیرا این دو فرهنگ - به علاوه عدن و دریای سرخ در قسمت آسیای غربی - در چوب و قالبی ساختاری برای شبکه تجاری اقیانوس هند عمل می‌کرده‌اند؛ بنابراین نه تنها محققان غربی که در این زمینه در حال پژوهش هستند، بلکه محققان و پژوهشگران این دو کشور نیز به این امر مشارکت می‌کردند، اما متأسفانه هیچ یک از محققان ایرانی نتوانستند در این تحقیق مشارکت داشته باشند.

حامی مالی این کارگاه آموزشی، تنها چند هفته قبل از برگزاری آن، حمایت خود را اعلام کرد؛ اما خوشبختانه برت. جی. فراگنر (C. Fragner)، مدیر مؤسسه مطالعات ایرانی، پشتیبانی و حمایت کامل خود را از برگزاری این کارگاه اعلام کرد و برای فراهم کردن امکانات، همکاری بسیار شایسته‌ای را به انجام رساند. مواردی که گفته شد به خصوص برنارد پلانجر (Bernhard Plunger)، سرپرست بخش روابط بین‌المللی دانشکده غربی برلین، هم صدق می‌کند، او در این راه بسیار کمک کرد.

در طول آماده‌سازی این کارگاه آموزشی، مشخص شد که مفاهیم اساسی در این مورد باید نادیده گرفته می‌شدند؛ زیرا تبادلات بین راه‌های زمینی و دریایی جاده ابریشم، آنچنان به هم تنیده و آمیخته‌اند که نمی‌شود آن‌ها را به‌طور کامل از هم جدا کرد، (شاید حتی بیشتر از منطقه دریای مدیترانه). بنابراین چند مقاله وجود دارد که منحصرأ به جاده ابریشم دریایی مربوط نیست. همین‌طور در زمینه انتهای غربی اقیانوس هند که ایران و خلیج فارس، نقطه پایانی نبودند و از این

رو، این بخش «چشم‌اندازهای غربی و ایرانی» نامیده شده‌اند.

انتشار این کتاب به دلایل بسیاری به تعویق افتاد، به همین دلیل شاید برخی مقالات از دیدگاه متخصصان این حوزه کمی قدیمی به نظر برسند؛ زیرا تحقیقات و پژوهش‌های متأخر را شامل نمی‌شوند. البته لازم به ذکر است که این نقص احتمالی به هیچ‌وجه نتیجه سهل‌انگاری و بی‌توجهی نویسندگان این کتاب نیست.

دو تن از نویسندگان این مقالات نمی‌توانستند در این کارگاه شرکت کنند، اما با وجود مشغله بسیار کم کردند و مقاله‌ای را برای این کتاب ارائه دادند؛ این دو تن، آقای دکر جئوف وید (که دو هفته بسیار خوب و با ارزش فرستاد) و آقای مارتین اسلما هستند. از این‌رو سپاسگزاری صادقانه خود را نسبت به هر دوی آن‌ها و همچنین ویراستاران «مجله جوامع دریاهای جنوب» (Journal of the Southern Seas Society)؛ یعنی کسانی که لطف داشتند و موافقت کردند که مقاله‌ام درباره تاجری به نام «یوان» را در این مجموعه دوباره به چاپ رسانم، ابراز می‌دارم؛ زیرا داستان این تاجر یک نمونه بسیار ارزشمند ارتباطات زمینی-دریایی است. خانم «بریجید اوکونور» (Brigid O'Connor) از نیوکاسل بسیار کمک کردند و مقالاتی را که به زبان اصلی نبود، نمونه-خوانی و غلط‌گیری کردند و آقای امیر حسینی، خوش‌بینی و خطاطی جلد آن را متقبل شدند.

این مقالات بر اساس اولویت جغرافیایی موضوعات از غرب به شرق در نظر گرفته شده است و به سه بخش نواحی غربی، «چشم‌اندازهای ایرانی و غربی»؛ «برآودات دو قطب ایران و چین» و «چشم‌انداز چینی» تقسیم شده است. اما همه مقالات در ارتباط با ایران است که در آسیا وجود داشته‌اند، پس این تقسیم‌بندی تا اندازه زیادی صوری است.

ممکن است عده‌ای بگویند این مقالات که در کنفرانس‌ها ارائه شده‌اند، برای مجلات مناسب‌تر بودند و اینکه این مجموعه مقالات اگرچه توسط محققان مختلف نوشته شده‌اند؛ اما بیش از آنکه یک کار منسجم در رابطه با یک موضوع خاص باشند از نظر محتوایی به موضوع یک مجله شبیه هستند. شاید این ایراد در برخی موارد درست باشد؛ اما چنین مقالاتی انعکاس‌دهنده تسلطات ویژه‌ای است که راه را برای بحث و تحقیق بیشتر در زمینه موضوعات مشخصی باز می‌کند و این بحث و گفت‌وگوها البته پایه و مبنای مهمی در روند تحقیقات علمی به حساب می‌آیند.

رالف کاوتس

اکتبر سال ۲۰۰۹ میلادی